

En pdf-artikel fra www.salmedatabasen.dk

Salmesangen og musikken i folkekirken – praktisk teologisk belyst

Af Hans Raun Iversen

Publiceret i september 2018

Salmesangen og musikken i folkekirken – praktisk teologisk belyst

Af Hans Raun Iversen

Salmesang og musik

”Salmesang er den stærkeste og mest virksomme af de praksis- og kommunikationsformer, folkekirken benytter sig af”. Sådan lød tesen bag *Salmesang. Grundbog i hymnologi*, som jeg udgav sammen med Peter Balslev-Clausen i 2014. Jeg tror, at tesen holder endnu, selv om de undersøgelser af musikken i kirken, der fornyligt er fremlagt af Peter Weincke og Lene Kofoed (2017 og 2018), får mig til at overveje, om der ikke i stedet for ”salmesang” skulle stå ”salmesang og musik”?

Uden at forklejne betydning af den støtte, som gode kor og forsangere kan give salmesangen, er det ikke til at komme uden om, at sangunderstøttende musikledsagelse får de syngende til at hvile endnu bedre i salmesangen. Hertil kommer imidlertid alt det, musikken i sig selv kan og gør ved os og i os. Det er et omfattende emne, som der er skrevet hyldemeter af bøger om. Her skal emnet blot antydes ved at minde om Martin Luthers erfaring med musikken. Luther fastholdt, at man primært må studere teologi, især den hellige skrift, hvis man vil forstå det befriende i det kristne budskab. Læren om retfærdiggørelse af tro lå for Luther på spring i klagens underfulde overgang til lovprisning og tillid til Gud i Davids salmer, som han kendte så godt fra klostresangen. Hvad er det, der sker med den syngende undervejs i sangen? Den fulde forståelse heraf fandt Luther i Romerbrevet, fx i kapitel 1 vers 17, hvor det hedder, at den retfærdige skal leve af tro. De syngende kan åbenbart modtage troens gave og nå frem til forsoningen med og tilliden til Gud under sangen.

Et grundspørgsmål i den lutherske kirke er: Hvordan får vi det gode budskab om, at Gud i troens gave skænker både tilgivelsen og forsoningen med Gud, bragt videre til andre mennesker? Luther pegede på oplysningen i tale og skrift i det nye offentlighedsrum med prædiken på modersmålet og massetrykning af katekismer og kristne skrifter, inklusive Bibelen på tysk. Men han vidste også, at det kan være svært at lytte eller læse sig til forsoning med Gud. Bedre var og er det, hvis vi selv tager Guds ord i munden. Derfor gav Luther sig til at skrive salmer, da hans medarbejdere var for langsomme til at gå i gang. Som Grundtvig opdagede det 300 år senere, fornemmede Luther også, at en god prædiken først bliver optimalt formidlet, når den kan skrives om til en salme, så folk selv kan synge den – til gudstjenesten og videre i dagligdagen, hvis den rammer hverdagen i ordvalg og melodi.

Luther var et musikalsk menneske, der tilmed selv kunne spille. Fra klosteret vidste han, at den fornemmelse af retfærdighed og fred og glæde i Helligånden (Rom 14,17), som han ikke kunne spekulere og studere sig til, kunne komme til stede, når musikken omsluttede ham.

Kort og godt: God teologi kan lede os til indsigt i frelsens kilder, men der skal andet og mere til, når indsigten skal tilegnes og formidles til levende tro hos mennesker. Først og fremmest skal der musik til. Der er skrevet mange afhandlinger om Luthers mange udsagn om musikkens betydning i kirken. Her nøjes vi med et enkelt citat fra et brev af 4. oktober 1530 til Louis Senfl, gengivet i oversættelse ved universitetslektor Sven Rune Hausteen:

Der er ingen tvivl om, at der er mange gode dyders sædekorn i de sjæle, der bevæges af musik. De, som ikke bevæges, mener jeg afgjort, er som klodser af træ eller stenblokke. For vi ved, at musikken også er frastødende og ulidelig for demonerne. Jeg erklærer med klare ord og skammer mig ikke over at påstå, at efter teologien er der ingen kunst, der kan anbringes på samme niveau med

musikken, thi efter teologien yder musikken alene det, som ellers udmærker teologien, den frembringer fred og glæde i sjælen. Et tydeligt bevis på dette er, at Djævelen, ophavsmanden til alvorlige bekymringer og forstyrrende uro, flygter fra musikken på næsten samme måde, som når han flygter fra teologiens ord. Dette er grunden til, at profeterne ikke benyttede sig af nogen anden kunst end musikken; når de fremførte deres teologi, var det ikke i form af geometri, aritmetik, astronomi, men som musik; når de forkyndte sandheden i salmer og sange forbandt de således teologi og musik på den allertætteste måde (Luther 150. 639).

I lange peroder er musikkens brug blevet ensrettet i kirken, fordi dens formidlingsevne skulle underlægges tidens teologisk og politisk-æstetiske politik. Det skete tydeligst i ortodoksien og enevælden – og igen i 1900-tallets af Thomas Laub dominerede kirkemusik (Weincke 2016). Særligt vigtigt er det derfor, at præsterne i den indledningsvist nævnte nye undersøgelse deler organisternes høje vurdering af musikkens betydning som bidrag til kirkens forkyndelse, mens menighedsrådsformændene, som næppe har studeret sagen så meget som organister og præster, følger lige efter. Undersøgelsen bekræfter altså, at teologiens dominans over kirkemusikken i det 20. århundredes her i det 21. århundrede er ved at blive afløst af en mangfoldig musikalsk udfoldelse i folkekirken, hvor musikken er andet og mere end akkompagnement til den rette teologi.

Der sker for tiden i hvert fald to ting på musikkens område i kirken. Dels kommer der flere mennesker i kirken i dag end i den laubiansk indskrænkede kirkemusikkultur, der nåede et højdepunkt med 1953-salmebogen. Dels – det ved vi på grund af de begrænsede

undersøgelser kun lidt om – er der i dag antageligt et stigende antal mennesker, der får et personligt forhold til kirke og kristendom via sangen og musikken i kirken. Den nye undersøgelse viser, at det også er 'kirkekoncerten', evt. den socialt mobiliserende kirkekoncert, 'unge-koncerten' eller koncerten der samler forskellige generationer, der kan fungere og direkte arrangeres som 'døråbner' til kirken – og måske til den kristne livsforståelse.

Slip musikken løs – og målret den

At ikke blot salmesangen, men også musikken værdsættes i folkekirken, er velkendt, selv om undersøgelserne heraf er små og sporadiske. Generelt medtages folkekirkens aktivitet ikke i offentlige analyser af dansk kulturliv. En undtagelse er Rambølls *Analyse af pengestrømme og ressourcer i dansk musikliv*, der blev afleveret til Statens Kunstråds Musikudvalg i 2010. På musikkens område kunne man ikke komme uden om folkekirkens indsats. Tværtimod måtte man konstatere, at folkekirken samlet set er den største arbejdsplads for musikere og den største arrangør af koncerter i Danmark (s. 62).

Det er ikke blot en formalitet, når vi siger: "Tak for musikken", hvis vi ser organisten eller koret på vej ud af kirken. Kirkegængere, som de er flest, sætter imidlertid stor pris på så at sige alle dele af gudstjenesten. Ellers kom de nok ikke! Jo mere man kommer i kirken, jo mere sætter man pris på alle gudstjenestens led, men altid mest på salmesangen, koret og musikken. Vi ser tendenserne tydeligt i en undersøgelse blandt kirkegængere og sogneboere i Silkeborg Sogn fra 2008:

Hvilke sider ved gudstjeneste sætter du pris på?

	Salme-sangen	Det høj-ti-de-lige	Org-let	Ko-ret	Rum-met	Då-ben	Præ-di-ke-nen	For-løb-et	Fæl-les-ska-bet	Bøn-ner-ne	Lys-tæn-din-gen	Nad-ve-ren	Stil-he-den	Kir-ke-kaf-fen
Folk fra sog-net	56	37	44	46	40	31	42	23	23	24	21	25	40	10
Folk fra kir-ken	81	52	64	75	54	50	77	53	56	50	29	78	59	35

(Kilde: Schrøder 2008, lignende resultater for Helligåndskirken, Aarhus findes i Schrøder 2006)

Folk, der kommer i kirken, tager musikken til sig. Det kan også ses af det enkle forhold, at der er mindst ligeså mange – omkring en halv million om året – der går til koncert i kirken som, der går til gudstjeneste alene for at deltage i gudstjenesten. Det fremgår af svarene på ét af de gode spørgsmål, der blev stillet i en YouGov-undersøgelse fra 2015, hvor spørgsmålet lød: ”Var du i kirke i 2014?”. Det var 70 % (andre undersøgelser siger op til 75 %) af befolkningen. Videre blev det spurgt om, hvilke slags arrangementer i kirken, folk havde deltaget i? Her fordeler svarene sig således, idet mange naturligvis har været til mere end én slags aktivitet i årets løb:

Var du i 2014 i kontakt med folkekirken i forbindelse med følgende?

Begra-velse	Dåb	Konfirma-tion	Bryllup	Almindelig søndagsguds-tjeneste	Andre gudstjene-ster	Koncert	Diverse andet
30	17	13	10	10	17	11	43

(Kilde: Felter 2015)

Selv om der var langt flere højmesser end koncerter i folkekirken i 2014, var der ved årets slutning en lidt større del af befolkningen, der havde været til kirkekoncert end til gudstjeneste. De foreliggende deltagertællinger fra sognene er desværre spredte og vanskelige at sammenligne. Rimeligt solide tal har vi fra Viborg Stift, hvor topscoreren med 115 deltagere pr. gang var ungdomsgudstjenester, mens musikgudstjenester og koncerter kom lige efter med henholdsvis 112 og 101 deltagere pr. gang (se Kirkestatistik på hjemmesiden for Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter (FUV)). Der er med andre ord mange slags indikatorer, der peger på, at folkekirken kunne nå flere mennesker ved at give kirkemusikken bedre plads og prioritering. Det er jo ikke sikkert, at det er kristendomsfremmende, når der i Viborg Stift i 2016 blev afholdt 11.249 gudstjenester med og uden dåb (foruden en række specialgudstjenester), men kun 33 musikgudstjenester og 102 koncerter. Måske skulle en lang række kirker holde en månedlig musikgudstjeneste på højmessens plads – og en månedlig aftenkoncert med nøje planlagt program.

Har folkekirken da løst sin opgave, hvis blot den holder flere musikgudstjenester og kirkekoncerter med så at sige alle slags musikformer på repertoiret? Nej, naturligvis ikke. Musik kan bruges til mange ting, sågar til den rene djævelskab, som nazisterne gjorde det. Babysalmesang i kirken med Lille Peter Edderkop og andre børnesange som eneste indslag i programmet, har antageligt begrænset kirkelig betydning (Nielsen 2015). Tvangsindlæggelse af konfirmander til søndagsgudstjenester, hvor de ikke kan gøre så meget andet end at kede sig, bidrager primært til, at konfirmanderne ikke kommer tilbage igen, før det er strengt nødvendigt (Hansen 2017). Bestemte former for musik – afhængigt af, hvor vi er i landet – skaber så megen forargelse hos nogle, at fornøjelsen hos andre næppe er værd at gå efter. Selv de store årstidskoncerter med oratorier og passioner, som kom på alle store kirkers repertoire i de sidste årtier af det 20. århundrede, kan ende i æstetisk vellyd alene.

Lidt skrappt sagt nærmer det sig misbrug af den hellige skrift – midt i en luthersk kirke, der angiveligt forkynder på modersmålet – når de store bibelske tekster fremføres på latin, tysk eller gammelt engelsk i kirkekoncerter, så deltagerne måske end ikke opdager, hvad teksterne faktisk handler om. Her kunne det være på sin plads med et biskoppeligt cirkulære: Ingen fremførelse af uforståelige tekster uden udlevering af et program med oversættelse, så alle kan følge med!

Resonans: Kirken i musikken – og sangen

Den tyske sociolog, Hartmut Rosa siger, at mennesker i vores accelerationssamfund i dag savner resonans: Usynliggjorte børn trænger til at blive set, negligerede voksne trænger til anerkendelse, men alle trænger vi til at få vores nedslidte selv, vores identitet (gen)opbygget (Rosa 2016a og 2016 b). Det ses særligt tydeligt blandt mennesker, der er ramt af traumer eller stress, der alt for let kan fortrænge og næsten udslette personligheden. Men tendentielt gælder det os alle: Vi kan ikke leve af at blive set og anerkendt, vi skal også have resonans, som det sker, når vi modtager en respons, der kan give genklang, resonere, i os på en måde, så vi opbygges derved. Det arbejdes der med i forskellige terapiformer (White 2004), men det er også noget af det, som musikken kan, hvis den rammer os i den rette modtagende situation. En kræftpatient udtrykker sig således:

Vi var inde at høre Händels Messias i Vor Frue i København. Vi kom ind i kirken og jeg kiggede op ad Thorvaldsens Kristus, ikke – så var der lige en bøn op til Vorherre: ”Tak, fordi jeg er her” – det var dejligt – det var det eneste, jeg kunne fokusere på og så den skønne musik (Johannessen-Henry 2013, 199).

Resonans er et nøgleord i moderne musikforståelse – og i den musikalske praksis helt tilbage til Davids salmer (Bader 2016). Den musik, der er indbygget i naturen og kommer fra de dybeste lag i det skabte, kan ramme et

menneske i de dybeste lag i dets indre, så vi (gen)opbygges og genskabes fra top til tå. Sådan kan Kristus også komme til at bo ved troen i menneskers hjerter (Ef. 3,17). I en interviewbog med Lars Sandbeck udtrykte dansk teologis grand old man, Theodor Jørgensen, der døde i januar 2018, det således:

Musikken er menneskets respons på eller "genlyd" af den musikalitet, der ligger indbygget i skaberværket. ...fordi mennesker har fået indlagt musikalitet i sig ved stemmen, kan mennesker finde stemmer i alle mulige ting, fx udvikle strenge af dyretarme og skabe xylofoner af træ og sten. Mennesker opdager derved alt det materiale, der kan engageres i lovsang... Lovsangen kunne ikke være der uden "den syngende materie..." Gud må ... prøve at få sin syngende materie tilbage, få den indoptaget – uden at udslette dens forskellighed – i sit eget liv... Mislydene forsvinder ikke, men de bliver transformeret. Det kommer fra mol til dur (Sandbeck 2016, 35 og 40 f.)

Musik som resonans, der åbner op for fordybelse, tilegnelse og identitetsopbygning har altid haft og har fortsat rige muligheder for at videreudvikles som centrale indslag i kirken. Musikalsk resonans er ikke blot den efterklang, vi alle kender til, når den gode melodi, vibrerer i os efter flere dage. Erfaringer er sensoriske oplevelser, der reflekteres, siger Svend Bjerg (Bjerg 2006, 37). Tro er en ny erfaring med de andre erfaringer fra vores liv. Når musikken – og sangen – får hårene til at rejse sig på os og når helt ind i det indre menneske, kan mennesker genopbygges som kristne og styrkes i liv og død.

En af folkekirkens store styrker er, at den er en flerfaglig, professionel organisation i foreningsDanmark. Bibliotekerne, der er blevet ramt langt hårdere af den nye teknologi og det liberaliserede marked, end tilfældet er med folkekirken, står svagt udrustet over for deres udfordringer allerede, fordi de næsten kun har bibliotekarere ansat (Münster 2016). Folkekirken har mange slags professionelle medarbejdere: kateketer, diakoner, kirketjenere,

kirkegårdsmedarbejdere m.fl. foruden præster og musikere. Udfordringen er at finde frem til og spille på de tangenter, der har klangbund blandt mennesker i dag der, hvor man arbejder. I det hele taget taler meget for den opfattelse, at kristendommen bedst formidles i et klangrum, hvor der er plads både til stilheden og den store klang. Det er vigtigt at huske på, at teologerne i oldkirken var dem, der kunne digte og synge om Gud (Asmussen 2014 og 2016). De fleste af vor tids teologer er ikke teologer, men en slags religionsfilosoffer målt med oldkirkens målestok.

Glæden over musikken og udfoldelsen af dens næsten uendeligt mange muligheder er på vej frem i folkekirken. Det viser som sagt bl.a. Peter Weinckes og Lene Kofoeds nye undersøgelse umiskendeligt. Når folkekirken kender sin besøgstid, står den stærkt udrustet til at være kirke i tiden ved at lade musikken bidrage til, at der kan bygges kirke bedst (DDS 329, 2). Selv om meget allerede er sat i gang og afprøvet gennem de seneste årtier, er der stadig meget mere at udvikle på. Og samtidigt er det et stort område af forske i: Hvad er det, der sker med musiklivet i folkekirken? Og hvad kan dens udvikling bruges til? Det er afgørende spørgsmål, som den undersøgelse, der er fremlagt af Peter Weincke og Lene Kofoed, har begyndt arbejdet med.

Salmesangens fortrinsstilling

Luther beholder ret i, at "musikken ... [k a n] frembringe(r) fred og glæde i sjælen". For så vidt kan der ikke være tvivl om, at musikken bør prioriteres bedre i kirken. Diskussionen handler alene om, hvilken musik hvor og hvornår. For den af synden plagede Luther var fred og glæde i sjælen det vigtigste. Fred og glæde opstår, når musikken eller salmesangen river mennesker ud af deres indkrogethed i sig selv, så de befries til livet med Gud og medmennesker.

Det er næppe ud fra en erkendelse af synd, de fleste går til salmerne i dag. Vi har imidlertid fuldt så meget og måske endnu mere brug for en styrkelse af vores indre menneske gennem den resonans, kristendommen kan give os.

Her kan musikken være til hjælp for mange. For de fleste skal der mere til. Hartmut Rosa peger på bøn og salmesang, som de klassiske kristne virkemidler, når det gælder om at styrkes i det indre menneske, så Kristus kan bo ved troen i vore hjerter, som det hedder i nadverliturgiens citat fra Efeserbrevet 3,17. Positivt formuleret tror jeg, at vi i dag må satse på kristendomsindøvelse som en afgørende del af vores menneskelige beredskab – som nogle ressourcer, vi altid kan have med os. Jeg har ikke hørt, om mennesker der døde med en prædiken i ørerne. Og kun sjældent om nogen, der ønskede at dø, mens musikken spillede. Derimod er der mange mennesker, der er døde – og ønsker at dø – med en bøn eller salme i ørerne – eller om muligt endda i munden. For de fleste af os, bl.a. de musikalsk dårligst udrustede blandt os, er bøn og salmen langt mere end musikken alene ”vort eget”, noget vi selv kan lade virke i uden hjælp fra andre. De spor af bøn og salmer, der lever i vort indre, er en vigtig del af vores menneskelige beredskab.

Lad os se på et eksempel: Danseren, præsten m.m. Brita Haugen har sin egen erfaring af, hvad livslang salmesang kan udrette. Den stærkeste udgave af hendes beretning om det dramatiske trafikuheld i september 2013, hvor næsten alt i hendes krop blev brækket, er den fra radioens ”Mennesker og tro” den 15. januar 2014. Anders Laugesen spørger ved sygesengen i Fjaltring: ”Jamen Brita, hvad tænkte du, da du lå der i ambulancen”? Svaret kommer prompte: ”Jeg tænkte jo slet ikke, for det sang i mig: ”Min sjæl, vær frisk og glad, lad sorgen fare. Dit legems blomsterblad vil Gud bevare...” (citeret efter hukommelsen).

I bladet IKON 92/2015 fortæller Brita Haugen videre om sygelejet med den trafiksmadrede krop:

Jeg begyndte at sanse verden på ny, som den kom til mig med al dens skønhed. Solen, dagens lys, skyggerne ... træernes grene i bevægelse ... fuglenes lyde ... havet, bølgerne.. ”Op al den ting, som Gud har gjort”... ”Se nu stiger solen af havets skød”... ”Jeg vil ånde luften i fulde drag”... Jeg mærkede, hvordan min krop

arbejdede for at hele ... Kroppen ville det hele helt uafhængigt af min vilje. De smukke ord fra Kingos salme dukkede op med ny styrke og sandhed: ”Dit legems blomsterblad vil Gud bevare”, sang det (se også Hans Raun Iversen 2018b).

Vi er ikke uberørte af de hundreder af salmer, vi har sunget i vores liv. Og slet ikke af dem, vi har sunget lige så ofte, som Brita Haugen har sunget ”Nu rinder solen op af østerlide”. Salmesangen gør noget ved os. Den indlejrer i os et beredskab, en kraft til kristen orientering, som vi vanskeligt får så stærkt ad anden vej. Og sangene sidder så dybt som vel muligt i os, som vi ved det bl.a. fra vore demente (Jf. Christine Tøft Kristensens artikel ”Salmesang for demensramte” på salmedatabasen). Liv og frelse er i Guds hånd. Men sidder kristendommen ikke i kroppen, sidder den næppe nogen steder (Iversen 2010). Det er umuligt at springe ud på de halvfjersindstyve tusind favne, den dag – og den kommer mange gange for de fleste af os – hvor vores eksistens ligger på valen. Menneskeligt talt gælder det, at vi er lige så kristne, som vi har sunget salmer (Iversen 2014).

Salmesang som paradigme for kirkens arbejdsformer

Når jeg – måske alt for sent i mit praktisk teologiske arbejde – er begyndt at studere salmesangen, skyldes det selvsagt, at salmesang er folkekirkens vigtigste praksis- og kommunikationsform, men fuldt så meget, at den øjensynligt er det bedste paradigme, vi har, når det gælder om at pege på vigtige sider ved kirkens arbejdsformer. Jeg har ofte afsluttet et undervisningsforløb om salmesang med at bede deltagerne pege på forbilledlige sider af salmesang som kirkelig arbejdsform. Lynhurtigt har vi haft fx følgende 10 punkter på tavlen:

1. Salmesangen kombinerer det individuelle og det kollektive.
Man kan hengive sig i salmesangen som enkeltperson, men andre kan

- samtidigt gøre det samme. Selv om man kan synge sine salmer alene, er salmens grundelement fællessangen, som tilmed kan styrke den enkeltes sang.
2. Salmesangen forener det participatoriske og det formsatte.
Ingen er i tvivl om, at salmesangen inviterer til deltagelse – samtidig med, at den fastholder bestemte former. Dermed lever den op til de krav om participation og samskabelse, der præger dagens kultur samtidig med, at dens traditionelle former beriges og udvikles af den nutidige deltagelse.
 3. Salmesangen forener krop, sjæl og ånd. Menneskers eksistentielle liv er ikke blot noget sjæleligt eller psykisk, men fuldt så meget noget kropsligt, som man meget bogstaveligt kan føle i sig, foruden noget åndeligt, hvor man forbindes med Gud og mennesker i nutid og fortid. Det er akkurat, hvad salmesangen magter. Et lærerigt eksempel er Fangekoret, hvor det enkelte medlem formulerer sin situation i små tekster, som alle dernæst hjælper forfatteren med at få sunget for fuld udblæsning (Øhrstrøm 2012).
 4. Salmesangen forener øjeblikket og det vedvarende.
Salmesangen leves ud i nuet – i den enkelte tone, og de ord, vi tager i munden. Men salmen er ikke blot borte, når den er sunget. Salmerne kan give genlyd i os – og dukke op i os i mange sammenhænge, og sommetider når vi har mest brug for dem.
 5. Salmesangen forener det æstetiske og det kognitive.
Salmesangens oplevelsesform er langt hen sanselig og æstetisk. Men den kan fuldt så meget være kognitiv. Salmens tekster har et bestemt teologisk indhold, som er fuldt så afgørende, som den æstetiske oplevelse ved at synge dem.
 6. Salmesangen kan forene hverdagssang og kirkesang.
I salmesangens storhedstider (reformationen, 1800-tallet og i dag) styrkes både hverdags- og kirkesang ved, at de to sangformer bringes til at spille sammen i ord og toner. Kun sådan kan salmesangen blive så stærk, at den genvinder sin plads i hverdagen (se hertil Peter Balslev-Clausen artikel om Gudstjenestesang og hverdagssang på salmedatabasen).
 7. Salmesagen beror på en tradition.
Både i form og indhold bliver nye salmer til i med- og modspil til den lange danske salmetradition. Det er uvurderligt for en kulturel kommunikationsform som salmesangen, at den står på skuldrene af en lang og varieret tradition.
 8. Salmesangen inkluderer klage, protest og lovsang.
Salmerne kan give plads til alle former for menneskelige sindstilstande og udfordringer. Intet menneskeligt kan lukkes ude, heller ikke det dybt personlige, som tværtimod er det stærkeste udgangspunkt for en salme, der senere kan passes ind som noget fælles.
 9. Salmesang er en urform i kristen praksis, som mennesker inviteres med ind i.
Kristne skal tale til hinanden med salmer, hymner og åndelige sange, som det bl.a. fremhæves i Pauli breve til Efeserne og Kolossenserne. Eller med P.C. Kierkegaards udtryk: Kristne skal 'omtone' hinanden med et tilbud om kristen tro og trøst (Kierkegaard 1903, 536). Og det på en måde, så enhver inviteres til at synge med.

10. Salmesangen tolker alle kristendommens emner og dimensioner.

I teologisk undervisning er det altid muligt – og ofte tilrådeligt – at begynde med en fællessalme. Salmernes univers er så rigt i Danmark, at der altid er en salme, der bringer os ind midt i de emner og udfordringer, der er på dagsordenen.

Undersøgelser, vi mangler

Det vigtigste af de emner, jeg ikke har fået behandlet i et selvstændigt kapitel i *Ny praktisk teologi* fra 2018, er salmesang. Der kan naturligvis henvises til et ganske righoldigt undervisningsmateriale i grundbogen *Salmesang. Grundbog i hymnologi* fra 2014 – og en meget lang række gode artikler på *Salmedatabasens artikelside*. Men den helt store udfordring har været, at vi ikke har tilstrækkelig med empirisk viden om salmesangen, så der kan skrives et kapitel, hvor historiske, systematiske og empiriske sider ved salmesangen kan belyses ligeligt, som et lærebogskapitel i praktisk teologi efter min mening fordrer det. Jeg vil derfor slutte med at foreslå tre undersøgelser, som ville kunne være med til at højne niveauet i både undervisningen, debatten og praksissen omkring salmesang.

For det første mangler vi elementær viden om, hvilke salmer og salmemelodier, der faktisk bruges i dag. Mit gæt er, at de 100 nye salmer i 2002-salmebogen bruges fuldt så meget som de øvrige dele af salmebogen, og antageligt mere, ligesom jeg tror, at salmer uden for salmebogen bruges mere end de 100 nye i salmebogen. Men vi mangler en elementær undersøgelse af salme- og melodivalget i og uden for gudstjenesten og de kirkelige handlinger. Den sidste af slagsen er fra 1990. Forud for udgivelsen af ”Salmesang” i 2014 søgte vi syv gange om finansiering af en undersøgelse, hvor et repræsentativt udvalg af organister og præster skulle indberette melodi- og salmevang gennem to kirkeår, men vi fik aldrig pengene, selv om det kunne gøres for under 300.000 kr. I dag ville det være naturligt at supplere med interviews med organister og

præster for at spørge ind til deres erfaringer og overvejelser omkring salme- og melodivalg. En sådan både repræsentativ og kvalitativ undersøgelse ville give antagelser som dem, jeg har fremlagt her, bedre grund under fødderne. Resultatet ville ikke diktere nogen bestemt vej frem, men nok alligevel give overvejelserne et nyt og bedre udgangspunkt.

For det andet mangler vi i høj grad en undersøgelse af, *hvordan mennesker bruger og oplever salmer, herunder hvad der er en god eller en mindre god salme for dem*. Hvorfor skal vi synge nye salmer, når vi har de gamle – eller omvendt: hvad skal vi med de gamle, når vi har de nye? (Se Niels Thomsens artikel ”Hvad skal vi med de gamle salmer, når vi har de nye?” i Salmedatabasen). Mange salmevante mennesker er mere end parate til at give deres svar på det spørgsmål – ofte for at belære andre om, hvilken vej kirken skal gå. Men der er ingen, der har spurgt folkekirkens menige medlemmer og brugere om, hvad der virker for dem, når de synger salmer? Personligt er jeg selvfølgelig enig i, at salmetekster gerne må bruge ord og billeder, som den gennemsnitlige bruger ikke straks kan gennemskue, sådan som ikke blot de gamle, men også de fleste af de nye salmer gør det. Men salmer skal, tror jeg, først og fremmest tage brugerne med ind i noget, de kan forstå ud fra deres eget liv her og nu. Kirken skal forvalte en stor salme-arv, men den skal ikke lade sig reducere til historisk teater, hvor man blot sidder og søger at puste lidt liv i historiske tekster. Hvis jeg har ret i, at flere dåbsforældre, hvis de får valget, vil vælge Svein Ellingsens og Hans Anker Jørgensens dåbssalmer frem for Grundtvigs, som ellers er flotte, er der her et praktisk kirkelig lærestykke, som alle ansvarlige omkring salmevalget i folkekirken må overveje. Modeller for en sådan undersøgelse kan man finde i de undersøgelser, som Kulturministeriets bogpanel har lavet for at finde ud af, hvad det er, der virker i forskellige former for litteratur (Hjarvard 2016).

Endelig for det tredje kunne det være endog meget nyttigt med en fremtidsrettet undersøgelse af, *hvordan forskellige grupper oplever*

forskellige praktiske forhold omkring salmesangen. Min antagelse er, at 2002-salmebogen er den sidste af sin slags i den form, hvor man tilsigter at være alt for alle. Med mængden af nye salmer tilgængelige på *Salmedatabasen* giver det ikke megen mening at skære et ret tilfældigt udvalg ud til en ny salmebog, som kun kan bringe en meget lille del af, hvad der kan være berettigede ønsker om at bruge. Hertil kommer, at salmebogen som medium er udkonkurreret af nye vaner – og ny teknologi. I min mors generation gik alle ordentlige koner rundt med salmebogen i tasken – så de var påklædte både i kirken, og når der skulle synges til en privat komsammen. Det er utænkeligt i dag, hvorfor salmebogen på hylden i kirken er ved at blive et antikvarisk fænomen.

To stærke alternativer er allerede bredt i brug. Storskærme kan bruges med løbende tekster, ikke mindst til stående fællessang– og ikke blot til opslagstavler, sådan som de bruges i en del kirker. Mens storskærme er gode til korte lovsangsagtige tekster, er en væsentlig negativ side, at salmeteksten er borte og måske helt glemt, når skærmen er slukket eller blot hastet videre til næste vers. Her er alternativet med sangblad – eller fuldt gudstjenesteprogram med indkopierede salmer – stærkere, for så kan man tage salmeteksterne med hjem, hvad mange erfaringsmæssigt gør. Hvis man vil opgive traditionen med uforståelige motetter eller korvers efter prædikenen for i stedet at bruge ny prægnante eller ældre, fx bibelske tekster sat i ny musik, har sangbladet en stor fordel i, at man ikke blot får den flotte sang ind gennem ørerne, men også kognitivt gennem teksten på sangbladet, som man kan tage frem igen genlæsning derhjemme i en stille stund.

En vigtig indvending mod både skærm og sangblad er, at folkekirken bør have en fælles bog, som kan give identitet og forhåbentlig være med til at sikre et bredt kendskab til udvalgte gamle og nye kernesalmer. Mit forslag er her, at salmebog, alterbog og ritualbog slås sammen til en folkekirkebog med fx 117 fælles salmer (udvalgt som vist i *Salmesang* fra 2014) samt udskrifter af gudstjene-

stens og de kirkelige handlingers bærende led (deres *ordo*), som er det fælles, man kan regne med, hvis man kommer til fx en højmesse eller en begravelse i en folkekirke landet rundt.

Der er meget at lære ved en kvalificeret undersøgelse af de praktiske forhold omkring salmesangen. Det er oplagt at samle viden om erfaringerne, hvor man lokalt har valgt sin egen fremgangsmåde, men det kan også være nyttigt at lave undersøgelser af forsøg og eksperimenter, som afprøves i sogne, hvor man hidtil har holdt sig til salmebogen alene. I alle dele af dansk kulturliv har man i dag skærpet sit fokus på såvel brugerne som på formålet, så man kan forny arbejdsformerne derefter. Folkekirken trænger til at vise rettidig omhu i brugen af musik og salmer.

Referencer

- Asmussen, Jan Sievert 2014. "Psalter og salmebog". Balslev-Clausen, Peter og Hans Raun Iversen. *Salmesang. Grundbog i hymnologi*. Det Kgl. Vajsenhus' Forlag, s. 211-217.
- Asmussen, Jan Sievert 2016. *Med levende stemme. Klangens rolle i liturgi og prædiken*. Masteropgave. Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Bader, Günter 2016. "Zur Wirklichkeit des Psalters zwischen Patristik und Postmoderne". *Og teologi. Festskrift til Carsten Pallesen*. København: Eksistensen, 117-141.
- Balslev-Clausen, Peter og Hans Raun Iversen 2014. *Salmesang. Grundbog i hymnologi*. Det Kgl. Vajsenhus' Forlag.
- Bjerg, Svend 2006. *Tro og erfaring*. København: Anis.
- Felter, Kirsten Donskov i samarbejde med Ruth Sønderkov Bjerrum 2015. *Hvad forventer folket af kirken?* http://teol.ku.dk/cfk/nyheder/hvad_forventer_folket/.
- Hansen, Karen Toksverd 2017. *Konfirmandernes oplevelse af gudstjenesten*. Masterafhandling. Det Teologiske Fakultet. Københavns Universitet.
- Hjarvard, Stig 2016. "Danskernes smag for litteratur". *Passage. Tidsskrift for litteratur og kritik* 76, 145-167.
- Iversen, Hans Raun 2010. "Den kropslige kristendom – et praktisk teologisk perspektiv". Kirsten Busch Nielsen og Johanne Stubbe Tegnbjerg (red.). *Kroppens teologi – teologiens krop*. København: Anis, s. 273-292.
- Iversen, Hans Raun 2014. "Salmesang som folkekirkelig praksisform". Balslev-Clausen, Peter og Hans Raun Iversen. *Salmesang. Grundbog i hymnologi*. Det Kgl. Vajsenhus's Forlag, s. 271-285.
- Iversen, Hans Raun 2018a. *Ny praktisk teologi. Kristendommen, den enkelte og kirken*. København: Eksistensen.
- Iversen, Hans Raun 2018b. "Sangene synger i os". Kirsten Nielsen (red.). *Det er livet, der vil leves. Festskrift i anledning af Holger Lissners 80 årsdag*. Syng Nyt, s. 228-230.
- Johannesen-Henry, Christine Tind 2013. *Hverdagskristendommens polydoksi. En empirisk undersøgelse af tro i cancerrejsens kontekst*. Ph.d.-afhandling. Publikationer fra Det Teologiske Fakultet, vol. 45, København.
- Kierkegaard, P.C. 1903. "Af Taler i Rigsdagen fra Kierkegaards Minister-Tid 1867-68". Paul Egede Glahn og Lavrids Nyegaard (udg.). *Samlede Skrifter. Fjerde Bind*. København: Karl Schønbergs Forlag, 524-653.
- Luther, Martin 1530. "Brief an Louis Senfl". *D. Martin Luthers Werke, Weimar 1883-1929 Weimarer Ausgabe – WA, Briefwechsel 5*, 635-640.
- Münster, Ole 2016. *Bibliotekernes krise – vejen til en ny lokal kulturpolitik*. <http://biblioteksvennen.dk/om-bogen/>.
- Nielsen, Marie Vejrup m.fl. 2015. "Tager man barnet ved hånden, tager man moderen ved hjertet". *En undersøgelse af babysalmesang*. Center for samtidsreligion, Aarhus Universitet.
- Rosa, Hartmut 2016a. *Resonanz: Eine Soziologie der Weltbeziehung*. Berlin: Suhrkamp Verlag.
- Rosa, Hartmut. 2016b. *Resonance: Towards a New Conception of the Good Life*. Paper fra

konferencen "In-Between: The Protestant Heritage of Existential Thought". Aarhus Universitet, 10 sider.

Sandbeck, Lars 2016. *På grænsen. Et teologisk portræt af Theodor Jørgensen. Eksistensen.*

Schröder, Linda Bak 2006. *Brugerundersøgelse i Helligåndskirken, Aarhus.*

[http://helligandskirken.dk/page/5268/sociologisk-unders%C3%B8gelse-2006.](http://helligandskirken.dk/page/5268/sociologisk-unders%C3%B8gelse-2006)

Schröder, Linda Bak 2008. *Rapport til Silkeborg kirke.*

Vale, Mikkel 2009. "Gregoriansk sang som inspiration til kirkelivet i dag". *Lyden af Kirke. Årbog for Københavns Stift* 2009, 54-61.

Weincke, Peter 2016. "Vi tro, vi alle tro på Gud". *Studier i de liturgi- og kirkemusikhistoriske scenarier i forbindelse med liturgiske omvæltninger i Danmark og med den lutherske trossalme som Case.* Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter.

Weincke, Peter og Lene Kofoed 2017. "Folkekirkens målsætningsarbejde med kirkemusikken som case". <https://www.fkuv.dk>.

Weincke, Peter og Lene Kofoed 2018. "Status over folkekirkens musikliv". <https://www.fkuv.dk>.

White, Michael 2004. "Working with People Who Are Suffering the Consequences of Multiple Trauma: A Narrative Perspective". *International Journal of Narrative Therapy & Community Work*, Vol. 2004, No. 1: 45-76.

Øhrstrøm, Daniel 2012. *Fangekoret.* København: Kristeligt Dagblad Forlag